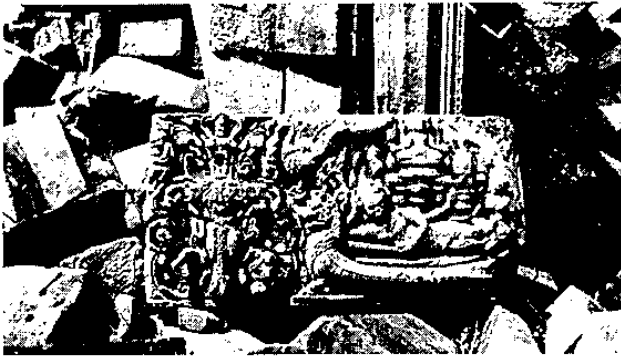

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

ของจริงหรือของปลอม

บันทึกไว้เพื่อความทรงจำ

รศ.วิสุทธิ ภิณโญวณิชกะ*

เมื่อพูดถึงจังหวัดบุรีรัมย์ หลายคนจะนึกถึงปราสาทหินพนมรุ้ง และก็จะนึกเลยไปถึงทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ด้วย ทั้งนี้เพราะปราสาทหินพนมรุ้งนอกจากจะมีความสวยงาม เป็นที่นาตื่นตาตื่นใจของคนที่ได้ไปชมมาแล้ว ยังมีทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก เพราะทับหลังดังกล่าวได้ไปปรากฏโฉมถึงเมืองซิกาโก รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งไม่มีใครทราบว่า ชำมน้ำข้ามทะเลไปได้ได้อย่างไร และที่สำคัญก็คือ ได้มีประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แม้กระทั่งนักเรียนโรงเรียนบ้านสวายจิก โรงเรียนบ้านบัว และอีกหลายโรงเรียน ในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้มีส่วนร่วมในการเรียกร้องขอทับหลังดังกล่าวคืน เพื่อนำมาติดตั้งไว้ยังที่เดิม การเรียกร้องทับหลังชิ้นนี้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นเมื่อใครไปเที่ยวชมปราสาทหินพนมรุ้ง จึงต้องพากันไปดูทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ให้ได้

ทับหลัง คือแผ่นหินสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางทับอยู่บนกรอบประตูทางเข้าปราสาท ในศาสนสถานแบบขอมที่สร้างด้วยหิน ทับหลังนอกจากจะเป็นส่วนช่วยเสารับน้ำหนักโครงสร้างส่วนบนแล้ว ยังช่วยลดขนาดความสูง ความกว้างของประตูทางเข้า ซึ่งมีผลต่อการรับน้ำหนัก และยังเป็นส่วนประดับตกแต่งที่สำคัญของประตูทางเข้าอีกด้วย ดังนั้น ทับหลังจึงได้รับการแกะสลักเป็น

*ที่ปรึกษาโครงการวิจัยอุทยานแห่งชาติศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนา

ลวดลายและเรื่องราวต่างๆเพื่อสื่อความหมายตามที่ต้องการอย่างงดงาม และจากลวดลายและเรื่องราวที่แกะสลักบนทับหลังนี้เอง ได้เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาค้นคว้าหาวิวัฒนาการของลวดลายเหล่านั้น จนสามารถนำมาใช้กำหนดอายุโบราณสถานขอมได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

ทับหลังแกะสลักเรื่องนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประดับอยู่ที่ประตูทางเข้ามณฑปปราสาทประธาน ด้านทิศตะวันออก ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ แกะสลักเป็นภาพพระวิฆณุหรือพระนารายณ์ สีกร บรรทมตะแคงขวา บนหลังพญานาคตนาคราชซึ่งทอดตัวอยู่บนหลังมังกร พระหัตถ์ขวาห็นำรองรับพระเศียร พระหัตถ์ขวาลงหลังทรงถือจักร พระหัตถ์ซ้ายหน้าทรงถือคทา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายหลังทรงถือสังข์ (?) ที่ปลายพระบาทของพระนารายณ์ เป็นภาพพระนางลักษมีชายาของพระองค์ เหนือองค์พระนารายณ์ แกะสลักเป็นรูปดอกบัวที่โผล่ขึ้นมาจากพระนาภีองค์พระนารายณ์ ภายในดอกบัวแกะสลักเป็นรูปพระพรหม สีพักตร์ สีกร พระหัตถ์ทั้งสี่ไม่สามารถระบุได้ว่าทรงถืออะไร ภาพทั้งหมดจัดไว้กึ่งกลางทับหลัง ส่วนด้านซ้ายและด้านขวาทำเป็นรูปหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัย เหนือขึ้นไปเป็นรูปครุฑ ข้างครุฑเป็นภาพนกหัสดีลิงค์คาบข้าง และภาพสิงห์อู้มลุก ส่วนด้านใต้หน้ากาลเป็นภาพนกแก้ว 2 ตัว การออกแบบลวดลายและการแกะสลักประณีต จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นทับหลังที่งดงามที่สุดในประเทศไทย

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือเรื่องของการสร้างโลก เป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตามคัมภีร์วราหะปุระณะ ได้ให้ความสำคัญกับพระนารายณ์ ว่าเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่

ในขณะที่พระองค์บรรทมหลับอยู่ที่เกษียรสมุทรหรือทะเลน้ำนม ได้มีดอกบัวผุดขึ้นมาจากพระนาภีบนดอกบัวนั้นได้บังเกิดพระพรหมขึ้น และพระพรหมทรงเป็นผู้สร้างมนุษย์และสิ่งต่างๆต่อไป

การบรรทมของพระนารายณ์ คือการบรรทมในช่วงการสร้างโลก การกำหนดอายุของจักรวาลตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด เรียกว่า หนึ่งกัลป์ อันหมายถึงหนึ่งวันของพระพรหม ซึ่งเมื่อตื่นขึ้นในตอนเช้าก็จะสร้างสรรพสิ่งต่างๆตลอดทั้งวันถึงเย็น เหตุการณ์เช่นนี้จะวนเวียนไปจนครบ 100 ปีของพระพรหม จากนั้นโลกทั้งสามตลอดจนเทพเจ้าต่างๆ รวมถึงพระพรหมจะถูกทำลายลง และพระพรหมองค์ใหม่ซึ่งจะบังเกิดขึ้นและสร้างโลกต่อไป

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2507 - 2508 ทับหลังชิ้นนี้ได้หายไปจากปราสาท กรมศิลปากรได้พยายามค้นหา จนเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2508 ได้ไปพบชิ้นส่วนด้านซ้ายของทับหลัง ซึ่งสูญหายไปก่อนหน้านี้แล้ว ที่ร้านค้าของเก่า Capital Antique แถวราชประสงค์ กรุงเทพมหานคร และได้ยึดไว้

ตามหลักฐานภาพถ่ายในจดหมายเหตุการเสด็จตรวจโบราณวัตถุสถาน มณฑลนครราชสีมาของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2472 ทับหลังชิ้นนี้ตกลงมาจากกรอบประตุมณฑปด้านทิศตะวันออกของปราสาทประธาน และแตกหักออกเป็น 2 ท่อน คือส่วนด้านซ้ายหักหายไป เหลือแต่ส่วนกลาง และส่วนที่เป็นลวดลายด้านขวา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ขณะดำรงตำแหน่งคณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และ ดร. ไชยธรรม

วูดเวิร์ด จูเนียร์ (Hiram W. Woodward Jr.) อดีต
อาสาสมัครสันติภาพ ที่เคยสอนในมหาวิทยาลัย
ศิลปากร ได้ไปพบกับหลัังนารายณ์บรมม สิ้นธุ์
ขึ้นนี้ ที่สถาบันศิลปะ นครชิคาโก ประเทศ
สหรัฐอเมริกา (The Art Institute of Chicago)
และทรงมีหนังสือแจ้งอธิบดีกรมศิลปากรอย่างเป็นทางการว่าควรจะต้องกลับคืน

ปรากฏว่าส่วนลวดลายขอบด้านขวาของ
ทับหลังถูกกระแทกออกไปครึ่งหนึ่ง ทับหลังดัง
กล่าวเป็นสมบัติของนายเจมส์ อัลสตอร์ฟ
(Jeames Alsdorf) มหาเศรษฐีชาวอเมริกัน

ตั้งแต่นั้นมา กรมศิลปากรได้ดำเนินการ
ทุกวิถีทางเพื่อจะนำทับหลังขึ้นดังกล่าวกลับคืนมา
ให้ได้ แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่งในปี
พ.ศ. 2531 ขณะที่การบูรณะปราสาทหินพนมรุ้ง
ใกล้จะเสร็จเรียบร้อย

มีการรื้อฟื้นเรื่องการขอคืนทับหลังขึ้นมาใหม่ ซึ่ง
ครั้งนี้ได้รณรงค์กันอย่างกว้างขวาง ทั้งใน
กรุงเทพมหานคร ต่างจังหวัด ชาวไทยที่อาศัยอยู่
ในนครชิคาโกรวมทั้งชาวอเมริกันและชาติอื่นๆได้
ให้การสนับสนุน

สำหรับจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งถือว่าเป็น
เจ้าของพื้นที่ และมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์
ครั้งนี้ โดยเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2531 ชมรม
อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีรอง
ศาสตราจารย์วันชัย วัฒนกุล อธิการวิทยาลัยครู
บุรีรัมย์ เป็นประธาน อาจารย์เทียนชัย ให้ศิริกุล
และ ผศ.วิสุทธิ ภิบาลญาณิกะ เป็น เลขานุ ร่วม
กับข้าราชการ พ่อค้าประชาชน และนักเรียนนัก
ศึกษา กว่า 15,000 คนได้ชุมนุมกันเพื่อเรียกร้องขอ
ทับหลังคืน โดยทำหนังสือถึงเอกอัครราชทูต
สหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย ผ่านผู้ว่าราชการ
จังหวัดบุรีรัมย์ นายพร อุดมพงษ์ จากนั้นมีการ

เคลื่อนไหวย่างต่อเนื่อง จากหลาย ๆ ฝ่าย

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2531
สถาบันศิลปะ นครชิคาโก ได้ส่งทับหลังนารายณ์
บรมมสิ้นธุ์ กลับคืนสู่ประเทศไทย ในพระนาม
ของศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทับ
หลังจะถึงสนามบินดอนเมืองในวันที่ 10
พฤศจิกายน 2531 โดยสายการบินยูไนเต็ดแอร์
ไลน์

วันที่ 10 พฤศจิกายน 2531 พล.อ.
มานะ รัตนโกเศศ ฯพณฯ รัฐมนตรีช่วยว่าการ
กระทรวงศึกษาธิการรับมอบทับหลังนารายณ์
บรมมสิ้นธุ์ จาก ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ
ดิศกุล ณ สนามบินดอนเมือง ในวันนั้น ได้มี
ประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจังหวัด
บุรีรัมย์ ไปต้อนรับที่สนามบินอย่างเนืองแน่น กรม
ศิลปากรได้นำทับหลังไปจัดแสดงให้ประชาชนทั่วไป
ชื่นชมความงามก่อน ที่ศาลาชุมชนมัตย์ ใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จากนั้นจะนำ
กลับไปประดิษฐานไว้ยังที่เดิม

วันที่ 2 ธันวาคม 2531 ที่อุทยาน
ประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ว่าที่ร้อยตรีสมศักดิ์ รัตน
กุล ผู้อำนวยการกองโบราณคดี ได้ส่งมอบทับหลัง
ให้กับ นายพร อุดมพงษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด
บุรีรัมย์ นายสุชิน คชินธร นายอำเภอนางรอง
และนายสามารถ ทรัพย์เย็น หัวหน้าอุทยาน
ประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จากนั้นได้นำทับหลังกลับไป
ติดตั้งไว้ยังที่เดิมเสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ 7
ธันวาคม 2531 เวลา 09.09 น.

และเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2531 ได้มี
พิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งอย่างเป็นทางการ ในพิธีนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ
เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน

10 ปี ต่อมาได้เกิดข้อสงสัยจากทั้งนักวิชาการและประชาชนทั่วไปว่า ทับหลังนารายณ์บรมหสนิษฐ์ที่ได้กลับคืนมานั้น น่าจะไม่ใช่ของจริง ซึ่ง รองศาสตราจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องทับหลังชิ้นนี้ว่า มีนักโบราณคดีหลายคน รวมทั้งท่านด้วย ที่ไม่ค่อยมั่นใจกับทับหลังที่ได้มา เพราะทับหลังนั้นจำลองหรือปลอมกันง่าย (The Sunday Nation. 11 .8. 41.)

เรื่องการปลอมหรือการจำลองทับหลังนั้น พงศ์ธันว์ บรรม และ สหวัฒน์ เน้นหนา (กรมศิลปากร. 2542 : 108) จากสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมา กล่าวว่า “ตามข้อเท็จจริงแล้วโบราณสถานประเภทหินในเขตอีสานล่าง ซึ่งสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมา รับผิดชอบอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทพิมาย เราได้ทำปลอมเฉพาะทับหลัง หากปลอมกันตั้งแต่ ฐานผนัง เสาประดับกรอบประตู หน้าบันกันทีเดียว การทำปลอมเพื่อเอาไปประกอบเป็นอาคาร เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติแต่ละฝ่ายต้องการหลีกเลี่ยง แต่จำเป็นต้องปฏิบัติด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ทดแทนหินเก่าที่เสื่อมสภาพซึ่งอยู่ในบริเวณที่ต้องรับน้ำหนักจากส่วนบน ทดแทนส่วนที่หักหายไปและต้องนำกลับมาประกอบ เช่น เสาประดับกรอบประตูหรือเหตุผลเพื่อการอนุรักษ์ซึ่งเราทราบรูปแบบเดิมอยู่แล้ว” จากทัศนะดังกล่าว ได้สร้างความมั่นใจให้แก่ฝ่ายที่คิดว่า ทับหลังนารายณ์บรมหสนิษฐ์ น่าจะเป็นของปลอมมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น จึงได้มีการเรียกร้องให้กรมศิลปากร พิสูจน์ว่าทับหลังชิ้นนี้เป็นของจริงหรือของปลอม ซึ่งกรมศิลปากรก็ยืนยันว่า เป็นของ

จริงแต่อย่างแน่นอน ได้ทำการพิสูจน์เรียบร้อยแล้ว ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์กันอีก

นอกจากนั้นยังมีข้อเคลือบแคลงต่อไปอีกว่าการส่งมอบทับหลังชิ้นนี้ เป็นการส่งมอบนอกระบบ จึงสงสัยว่า มีข้อตกลงกันอย่างไร รัฐต้องเอาโบราณวัตถุอะไรไปแลกเปลี่ยน หรือเสียเงินเสียทองไปมากน้อยแค่ไหน “เพราะครั้งสุดท้ายที่รัฐบาลไทยได้รับพระพุทธรูปโบราณ : หลวงพ่อศิลา กลับคืนมานั้น ต้องหาผู้บริจาคเงินเป็นจำนวนสูงถึง 5 ล้านบาท เพื่อให้บรรลุข้อตกลง” (สมประสงค์ พระสุจันทรทิพย์.2543 : 31) และเรื่องนี้ยังไม่มีการพูดถึง

แต่อย่างไรก็ตาม จากที่ได้พิจารณาทับหลังนารายณ์บรมหสนิษฐ์ อย่างใกล้ชิด มีข้อสงสัยเกิดหลายประการดังนี้

1. ถ้าหากดูทับหลังชิ้นนี้อย่างพินิจแล้ว คงจะสังเกตได้โดยง่ายว่า สีของทับหลังค่อนข้างซีด และลวดลายดูลบเลือน ไม่ชัดเจน เมื่อเทียบกับสีและลวดลายของส่วนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น หน้าบันหรือเสากรอบประตู เป็นต้น

2. ปรากฏว่าทับหลังชิ้นนี้มีรูพรุนมาก ในขณะที่ส่วนอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียงกันไม่มี ผู้เขียนได้สอบถาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุมพล วิเชียรศิลป์ อาจารย์สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องหิน ท่านกล่าวว่า หินทรายที่ใช้สร้างปราสาทในภาคอีสานนั้น เป็นหินกลุ่มโคราช ส่วนใหญ่เป็นหินตะกอนสีน้ำตาลปนแดง มีหลายหมวด หมวดที่มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การนำมาสร้างปราสาท มี 2 หมวด คือ หมวดหินพระวิหาร ประกอบด้วยหินทรายสีขาวเป็นชั้นหนา และมีการเรียงตัวชั้นเฉียงระดับ (Cross bedding) อันเป็นลักษณะเด่นของหินหมวดนี้ เกิดจากการสะสมตะกอนตามแนวลำน้ำที่ประสานสายกัน

เรียกว่า “ธารประสานสาย” มีอายุประมาณตอนกลางยุคจูแรสสิก หินทรายหมวดนี้มีความรุนแรงและแข็งแรงแรงดีมาก จึงนิยมใช้เป็นหินในการก่อสร้างปราสาท และหมวดหินพูนาน ประกอบด้วยหินกรวดมนและหินทรายสีขาวเทาอ่อน และน้ำตาลอ่อนปนเหลือง เกิดจากการสะสมของตะกอนในบริเวณธารประสานสาย คล้ายกับหมวดพระวิหาร ดังนั้นลักษณะหินและความแข็งแรงจึงคล้ายคลึงกัน และนิยมนำมาสร้างปราสาท เช่นกัน ดังนั้น การเกิดรูปทรงของทับหลัง คงจะต้องพิจารณาลักษณะของหิน และลักษณะของรูปทรงด้วย

3. จากการเปรียบเทียบภาพ Slide ที่ถ่ายเมื่อทับหลังขึ้นนี้จัดแสดงอยู่ที่สถาบันศิลปะชิคาโก ซึ่งมีลักษณะค่อนข้างดำคล้ำ แตกต่างจากภาพถ่ายทับหลังของกรมศิลปากรที่ถ่ายเมื่อได้ทับหลังกลับคืนมา ก่อนที่จะนำไปติดตั้งที่องค์ปราสาท จากข้อแตกต่างดังกล่าว อาจสันนิษฐานไว้เป็นเบื้องต้นได้ว่า น่าจะมีการทำความสะอาดทับหลังนี้ในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก่อนที่จะนำไปติดตั้ง คำถามก็คือว่า ใครเป็นคนทำ และทำเพื่ออะไร

4. จากรูปถ่ายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์นั้น ปรากฏว่ามีไลเคนส์ ซึ่ง จิราภรณ์ อรัญยะนาถ ผู้อำนวยการฝ่ายวิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ กรมศิลปากร (สยามรัฐรายวัน 4 มิ.ย. 42) กล่าวไว้ว่า “ไลเคนส์ (Lichens) หรือจุลินทรีย์ชนิดหนึ่งที่เกิดจากสาหร่ายและราอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสาหร่ายทำหน้าที่สังเคราะห์แสงสร้างอาหาร ส่วนราทำหน้าที่ดูดน้ำ อาหารและแร่ธาตุ เก็บรักษาความชุ่มชื้น และเป็นฐานให้สาหร่ายได้เกาะยึด ไลเคนส์ ที่พบบนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์นั้น เป็น ไลเคนส์

ประเภท Crustose Lichen มีรูปร่างเป็นแผ่นทึบดำ เกาะติดแน่นกับเนื้อหิน ไลเคนส์ชนิดนี้สร้างกรดอินทรีย์บางชนิดออกมาทำปฏิกิริยากับเนื้อหินแล้วเกิดสารประกอบที่ไม่ละลายน้ำเกาะติดแน่นคล้ายปูนอยู่บนผิวของหิน”

รูปรอยของไลเคนส์ในภาพถ่ายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ถ่ายเมื่อยังอยู่ที่ปราสาท และในภาพถ่ายใหม่เมื่อได้ทับหลังกลับคืนมานั้น ส่วนใหญ่มีรูปรอยลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่น่าจะเสียหายที่รูปรอยไลเคนส์บนทับหลังที่ติดตั้งอยู่ที่ปราสาทในปัจจุบันนั้น ได้ลบเลือนไปเป็นอันมาก จนทำให้ยากต่อการศึกษารเปรียบเทียบและวินิจฉัยให้ชัดเจนได้อย่างมั่นใจ

5. ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ เป็นทับหลังของประติมากรรมปราสาทประธานทางด้านทิศตะวันออก อันเป็นด้านหน้า ถือได้ว่าเป็นทับหลังชิ้นสำคัญ ดังนั้น หินที่จะใช้สำหรับแกะสลัก คงจะต้องได้รับการเลือกสรรอย่างดีและพิถีพิถัน คงจะไม่ใช้หินที่มีคุณภาพต่ำอย่างนี้

6. เนื่องจากทับหลังขึ้นนี้แตกชำรุด จนไม่สามารถนำไปติดตั้งในลักษณะเดิมได้ เป็นศิลปวัตถุชิ้นสำคัญ (Master piece) การนำไปติดตั้งน่าจะใช้เทคโนโลยี หรือภูมิปัญญามากกว่านี้ การนำไปติดตั้งโดยเอาไปติดกับแผ่นปูนซีเมนต์อย่างที่ทำไว้นั้น ได้ทำลายคุณค่าของงานศิลปะดังกล่าวไปอย่างน่าเสียดาย

จากการที่ประเทศของเรามีโบราณวัตถุสถานเป็นจำนวนมาก มีหน่วยงานของรัฐ คือ กรมศิลปากร ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าว มีขนาดเล็ก มีบุคลากรจำกัด ดูแลได้ไม่ทั่วถึง จึงปรากฏว่าโบราณวัตถุถูกโจรกรรม หรือแกะเอาส่วนสำคัญไปจากโบราณสถาน ไปอยู่ตามบ้านนักสะสมโบราณวัตถุ ร้านค้าของเก่า หรือ

ลักลอบนำออกนอกประเทศ ปรากฏอยู่ตาม พิพิธภัณฑ์สถานในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก การเรียกร้องขอคืนก็เป็นเรื่องที่ยากเย็นแสนเข็น แต่ที่ต้องทำ ส่วนประเด็นสำคัญน่าจะอยู่ที่ว่า เราจะป้องกันการลักลอบนำโบราณวัตถุออกนอกประเทศได้อย่างไร การป้องกันน่าจะง่ายกว่าการขอคืน แต่ก็ยังทำกันไม่ได้ ซึ่ง สมประสงค์ พระสุจันท์ทิพย์ (2543 : 2) ระบุว่า “สาเหตุสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความเสียหายทั้งหมด เป็นผลมาจากความหย่อนยาน และ การร่วมมือกันทุจริต ต่อความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง”

แต่อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล ได้ร่วมแรงร่วมใจสมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกัน จนสามารถเรียกร้องทับหลัง

นารายณ์บรมลสินธุ์กลับคืนมาได้นั้น เป็นเรื่องที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังเป็นนิมิตหมายอันดี ในการสร้างแบบอย่างให้แก่อนุชนรุ่นหลังในการดูแลรักษา รักและหวงแหนสมบัติทางวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติมาแต่อดีตเป็นเวลายาวนาน ให้คงอยู่ตลอดไป

ส่วนข้อสงสัยต่างๆที่เกิดขึ้น ก็เป็นเรื่องปกติของการศึกษา ค้นคว้า เป็นเรื่องของการเรียนรู้ การใช้ความร่วมมือร่วมใจสมัครสมานสามัคคีกันหาวิธีอธิบาย ชี้แจง หรือตรวจสอบหาความกระจ่าง เพื่อขจัดความเคลือบแคลงสงสัย ก็อยู่ในวิสัยที่สามารถทำได้ บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า คนไทยมีความรักและหวงแหนสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติทุกคนและเท่าเทียมกัน

บรรณานุกรม

- จิราภรณ์ อรัญยะนาท. หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน. 4 มิย. 2542.
- วิสุทธิ ภิทยไญยานิชกะ. พจนะ-สารานุกรมศิลปะไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา. สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์. 2542.
- ศิลปากร,กรม. การตรวจพิสูจน์ทับหลังนารายณ์บรมลสินธุ์ ปราสาทพนมรุ้ง. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. 2542.
- ศรีศักดิ์ วลลิโกดม. The Sunday Nation. 11 ,8. 2541.
- สมิทธิ ศิริภัทร์ และ มยุรี วีระประเสริฐ. ทับหลัง การศึกษาเปรียบเทียบทับหลังที่พบในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา. กรมศิลปากร. 1990.
- สมประสงค์ พระสุจันท์ทิพย์. เจาะเส้นทางขบวนการค้าโบราณวัตถุ. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. 2543.
- สรเชต วรคามวิชัย. ปราสาทหินพนมรุ้ง.ชมรมอีสานใต้ศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์. เรวัตการพิมพ์. 2530.
-ทับหลังนารายณ์บรมลสินธุ์. เรวัตการพิมพ์. 2531.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. ปราสาทเขาพนมรุ้ง ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย. สำนักพิมพ์มติชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2535.